

Felvetések a Magyar Nemzeti Bank által kezdeményezett szakmai-társadalmi konzultációhoz a „zöld” gazdasági helyreállítás lehetőségeiről

Bevezetés

Üdvözljük a Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: MNB) által elindított szakmaitársadalmi konzultációt és örömmel veszünk részt bármilyen későbbi ehhez kapcsolódó eseményen. Kiemelten fontosnak gondoljuk, hogy a COVID-19 járvány miatt kialakult globális válsághelyzet kezelése és a rövid távon szükséges intézkedések bevezetése mellett meginduljon az az átfogó, a társadalom és a gazdaság minél szélesebb körét bevonó gondolkodás, amelynek eredményeképpen a közvetlenül vagy közvetve a járvány által felszínre került és/vagy hangsúlyosabbá vált rendszerszintű problémák jövőbeli bekövetkezésének valószínűségét csökkentjük, illetve elkerüljük. Egyetértünk tehát azokkal, akik azt gondolják, hogy ez a II. világháború óta először tapasztalt, valóban globális krízis lehetőséget teremt számos folyamat újragondolására, a tanulságok levonására és ezt meg is kell tennünk.¹ Fontosnak tartjuk, hogy ebbe a gondolkodásba az érthető módon most leginkább az azonnal intézkedésekkel elfoglalt kormányzat is bekapcsolódjon.

Egyetértünk továbbá a konzultáció azon specifikus céljával is, hogy a COVID-19 járvány által okozott globális gazdasági problémák kezelésére bevezetendő intézkedéseknek minél inkább összhangban kell állniuk a világban zajló ökológiai- és klímaválság megfékezésére irányuló törekvésekkel. Fontos, hogy ne ismétlődjön meg az az általános jelenség, amikor az emberiség egy fontos kihívást úgy kezel, hogy közben egy másikat még súlyosabbá tesz.²

Általános probléma ugyanakkor, hogy az éghajlatváltozás kiemelt és minden más hasonlóan súlyos környezeti problémát megelőző hangsúlyt kap az ökológiai válságjelenségek közül. Az igazán eredményes intézkedéseknek alkalmasaknak kell lenniük arra is, hogy ne „csak” az éghajlatváltozást mérsékeljék, hanem támogassák általában az ökológiai válság kezelését és a fenntartható fejlődési célok elérését is. Ezért különösen fontos, hogy az MNB kezdeményezése is általában beszél az ökológiailag fenntartható válaszlépésekről. Ennek ellenére tekintettel arra, hogy a médiában megjelenő legtöbb publikáció is a COVID-19 járvány és az éghajlatváltozás kapcsolatáról szól, az alábbi megállapítások elsősorban ezek nexusából indulnak ki.

¹ <https://clubofrome.org/impact-hubs/climate-emergency/open-letter-to-global-leaders-a-healthyplanet-for-healthy-people/>

² <https://www.nature.com/articles/4591040a>

Általános megállapítások

A specifikus javaslatok megfogalmazása előtt érdemes először három, egymással összefüggő általános megállapítás megtétele.

i) A megfelelő kérdések feltételének szükségessége

Ahogy fentebb említésre került, egyre több publikáció jelenik meg azzal kapcsolatban, hogy a járvány negatív hatásai ellenére alkalmat adhat alapvető társadalmi és gazdasági folyamatok és az ezekhez kapcsolódó meglévő vagy kialakítás alatt álló szakpolitikák stb. újragondolására. Ezzel kapcsolatban egyszerre tűnik igaznak, hogy ez a pandémia sok tekintetben hasonló a korábban is pusztító nagy világjárványokhoz, amelyek sajnos időközönként bekövetkeznek valószínűleg a jövőben is, ugyanakkor sok mindenben mutat sajátosságokat, amelyek korábbi járványokra nem vagy nem így voltak jellemzőek. Sokan kötik össze például a járvány kialakulását, gyors terjedését, illetve a következményeinek óriási hatását azzal a létező, a minél nagyobb fogyasztásra és a folyamatos gazdasági növekedésre épülő globális kapitalista gazdasági és társadalmi berendezkedéssel, amelynek nagyrészt az ökológia válság is következménye.³ Ebben a minden jel szerint meglehetősen sérülékeny rendszerben a járvány megállítása érdekében szükségesnek ítélt kijárási és egyéb korlátozások elképesztő méretű és sebességű következményekkel jártak alig pár hét alatt és messze nem látszik ezeknek a vége. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet becslése szerint akár 25 millióan is elveszíthetik az állásukat a járvány következtében.⁴

Ha nincs fogyasztás, nincs termelés, ha nincs bevétel, ha nincs bevétel, nincs munkahely, ha nincs munkahely, nincs fogyasztás. Ez a vaslogika minden eddiginél gyorsabban és nagyobb méretekben jutott érvényre. Kérdés, hogy ezen mennyire és persze hogyan lehet változtatni, különös tekintettel arra, hogy - ahogyan arra is többen rámutatnak - az éghajlatváltozás következményei között kiemelt helyen szerepel ugyanúgy akár a keresleti, akár a kínálati oldalon jelentkező “kényszervisszaesés”, amely ugyanezen logika mentén ismét drasztikus hatásokhoz fog vezetni.

Döntőnek látszik tehát, hogy ez a válság elvezet-e fundamentális kérdéseknek a legfelsőbb szinteken való kinyitásához vagy pusztán a „business as usual-hoz” való mihamarabbi visszatérés vezérli majd a döntéshozókat. Ha az utóbbi következik be, akkor ismét csak “látszatmegoldásokra” jutunk, és a problémákat csak elodázzuk. Pusztán az, hogy ez a kérdéskör oly összetettnek és nehezen megváltoztathatónak látszik vajon okot adhat e arra, hogy ne is foglalkozzunk vele komolyabban? Aligha.

³ <https://444.hu/2020/04/02/a-termeszet-pusztitasaban-kodolva-volt-egy-veszedelmes-vilagjarvany>

⁴ http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_739961/lang--en/index.htm

ii) Az egyéni, társadalmi, politikai és gazdasági viselkedés megváltozásának lehetősége, mint a gazdasági „helyreállítás” irányának alakítói

Több találgatás megjelent arról, hogy a jelenlegi világvjárvány és annak hatásai átgondolásra készítetik-e a társadalom és a gazdaság szereplőit alapvető viselkedési szokásaikkal kapcsolatban. Leegyszerűsítve, az optimista forgatókönyv hívei azt jövendölik, hogy a globális „kényszerpihenő” az emberek nagy részét rádöbbeníti, hogy az a mód, ahogy eddig szervezték az életüket, vagy azok a célok, ami felé eddig törekedtek közel sem olyan fontosak, mint például az egészség, a családtagok egymásra figyelése, a rohanás helyett a pillanatok megélése stb. A „visszaállás” pedig nem vezeti őket vissza a megszokott, de sokszor bosszúságra okot adó és környezetileg is káros szokásaikhoz. A gazdasági szereplők pedig olyan tapasztalatokat szereznek, amelyek arra ösztönzik őket, hogy jobban felkészüljenek hasonló hatásokra, átgondolják és megváltoztassák gazdasági működésüket, hogy ellenállóbbak legyenek a jövőben ilyen és ehhez hasonló kihívásokkal szemben. Mások szerint ezek naiv feltételezések és amint a járványhelyzet ezt megengedi mindenki nagyjából ott folytatja, ahol abbahagyta.⁵ Minden valószínűség szerint az igazság valahol a kettő között lesz, ugyanakkor fontos tanulságok talán levonhatóak.

Láthatóan az emberiségnek újra egy sokkhatás kellett ahhoz, hogy mindennapi életviteléről és gazdasági berendezkedéséről elgondolkodjon. Igaz, hogy sokan sokszor írtak hasonlókról pl. a *klímakatasztrófáról* szóló vitában, azonban elemi erővel most kerültek terítékre e dilemmák és sokakat teljesen váratlanul értek. A fenyegető ökológiai válság számos ilyen vagy hasonló sokkhatást hordoz magában. Sokkhatásokra pedig ún. stressztesztek alkalmazásával lehet a leginkább felkészülni. Ez például a banki szférában ma már bevett gyakorlat.⁶ Érdemes lehet tehát minden szereplő számára (mind a gazdasági, mind a civil szférában) stressztesztek kidolgozása. Ezekben mindenki „tesztelheti” magát, hogy vajon mennyiben bírna ki ilyen vagy még drasztikusabb, hirtelen jövő változásokat. Ezen eredményeknek a birtokában olyan objektív ösztönzőket lehet kidolgozni, amelyek alkalmasak lehetnek a jövőbeli magatartásminták befolyásolására. A tesztek kidolgozása és alkalmazása további szakértői egyeztetéseket igényelnek. Természetesen ezek a stressztesztek nem helyettesítői, pusztán kiegészítői lehetnek egyéb fontos ösztönzők alkalmazásának.

Bizonyos mértékben elválasztandó a gazdaság és az egyén viselkedésmintáinak befolyásolása. Az utóbbi körében sokkal egyértelműbb és hatékonyabb ösztönzők alkalmazására is szükség lenne, ahhoz képest, mint ahogyan ez ma történik.⁷ Utalva az i) pontban felvetettekre, a gazdaságnak alapvetően a társadalmat szolgáló szerepe van és kell, hogy legyen. Ennek megfelelően, figyelembe véve az ENSZ 2030-as Fenntartható Fejlesztési Céljait és a Párizsi Megállapodásban leírtakat, a gazdasági újraindítást egy valóban a fenntartható fejlődést támogató pályán kell végrehajtani. Egy ilyen elköteleződés hiányában bekövetkezhet, hogy a gazdaságot „jobb híján” kizárólagosan vezérlő profitérdek mentén rendeződnek vissza a

⁵ <https://www.bbc.com/future/article/20200326-covid-19-the-impact-of-coronavirus-on-theenvironment>

⁶ <https://eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/eu-wide-stress-testing>

⁷ Áttételesen erre utal a Magyar Kormány által meghirdetett Klíma- és Természetvédelmi Akcióterv 4. Pontja „Elvárjuk a multinacionális cégektől, hogy környezetbarát technológiákat alkalmazzanak.”

https://www.kormany.hu/download/9/d4/c1000/TTM_Klima_es_Termeszvetvedelmi_Akcioterv.pdf#!DocumentBrowse

folyamatok, esetleg kisebb módosulással. A sok évtizedes tapasztalatok alapján ugyanakkor a gazdasági szféra a világos politikai iránymutatáshoz és az átalakuló társadalmi és gazdasági igényekhez nagyon rövid időn belül alkalmazkodni tud, amelyre ez az időszak egyébként is alkalmat kínál. Ezért alapvető fontosságú, hogy egyrészt „alulról”, a fogyasztói oldalról és „felülről”, döntéshozói oldalról is egyértelmű támogatást kapjon ez az elképzelés. Önmagában nagy eredmény lenne tehát, ha a gazdasági talpra állás az ökológiai szempontok figyelembevételével történne. Ennek a hozzáállásnak egy kezdeti pozitív példáját az EU⁸, negatív példáját pedig az Egyesült Államok szolgáltatja.⁹

Röviden összefoglalva, fontos a CODIV-19 járvány általi sokkhatás társadalom- és gazdaságformáló erejének pozitív kiaknázása. A gazdaság ugyanis nagyrészt hitekre, várakozásokra épül. Amennyiben megvan az a közös hit, hogy úgy fogunk kilábalni ebből a helyzetből, hogy az a környezeti szempontokat is figyelembe kell, hogy vegye, az be fog épülni a cselekvésekbe, ami sokat segíthet a valódi efelé mozdulásban. Ugyanakkor a kívánt gazdasági „helyreállítás” egy szélesebb társadalmi kontextusban, világos, az ökológiai szempontokat érvényre juttató politikai iránymutatás mentén kell, hogy végbe menjen, és nem elegendő ehhez pusztán a gazdaság szereplőinek bevonása.

iii) A kibocsátási pályák alakulásáról

Sokan szólnak a környezetterhelés látványos és hirtelen csökkenéséről, ami logikus következménye az ipari termelés vagy pl. a légiközlekedés drasztikus visszaesésének.¹⁰ Mind az üvegházhatású gázok, mint a levegőszennyezést okozó gázok kibocsátása meredeken csökken ezekben a hetekben. Egy friss előzetes elemzés pl. jelentős, több mint 24%-os ÜHGcsökkenést vetít előre az EU ETS szektorban a 2020-as évben.¹¹ Habár ilyen előzetes becslések már vannak, érdemes lesz alaposan, szektoronként elemezni a járvány elmúltával, hogy a járvány elleni intézkedések milyen kibocsátás-csökkenéseket eredményeztek, mert minden lehetséges módon építeni kell azokra a kényszerűen szerzett tapasztalatokra, melyek egy tartós kibocsátás-csökkentési politikának is eszközei lehetnek később.

Ahogy az MNB, úgy mások is aláhúzzák, hogy a 2008/09-es válságból való talpra állás radikális kibocsátás-növekedéssel párosult, amit ezúttal el kell(ene) kerülni. Ugyanakkor egyelőre sajnos ezzel ellentétes jelek mutatkoznak.¹²¹³ Mégis vannak, akik a koronavírus járvány okozta radikális kibocsátás-esésből azt az optimista következtetést vonják le, hogy „ha akarunk, akkor tudunk alapvetően változtatni az életünkön és ez gyors eredményeket is hoz”. Vagyis nem elképzelhetetlenek az ökológiai válság megállítása érdekében szükséges mélyreható változtatások. Mások kifejezetten amellet érvelnek, hogy ez a példa ilyen

⁸ https://news.trust.org/item/20200327124838-v6pgc/?fbclid=IwARIKSYI1wVPGGrK7RXEOKgKsvAK5OcaQ2H_nPftUrrMkKSmVlxthwih6Hss

⁹ <https://thehill.com/policy/energy-environment/489753-epa-suspends-enforcement-of-environmental-lawsamid-coronavirus>

¹⁰ <https://www.icao.int/sustainability/Pages/Economic-Impacts-of-COVID-19.aspx>

¹¹ <https://www.icis.com/explore/resources/news/2020/03/27/10487371/european-power-and-carbon-marketsaffected-by-covid-19-an-early-impact-assessment>

¹² <https://www.economist.com/science-and-technology/2020/03/26/the-epidemic-provides-a-chance-to-do-good-by-the-climate>

¹³ https://endcoal.org/wp-content/uploads/2020/03/BoomAndBust_2020_English.pdf

formában egyáltalán nem követendő a kibocsátások csökkentése érdekében, mert ezek kényszerű, a mindennapi életet nem kívánt módon befolyásoló intézkedések. Sokkal inkább kell koncentrálni továbbra is a tiszta technológiákba való befektetésekre és a gazdaság zöldítésére.¹⁴ A Nemzetközi Energiaügynökség igazgatója például a tiszta energiára való átállás felgyorsítását helyezné a COVID-19 vírus utáni talpra állás középpontjába.¹⁵ Ami biztos, hogy a koronavírus elleni védekezés kapcsán tapasztalt anomáliák sűrítve mutatták meg az éghajlatváltozás elleni küzdelem általános nehézségeit.¹⁶ Borús jövőképet vetít előre az ökológiai katasztrófák szempontjából, ahogy a világ rögtön nemzetállami válaszadásokra esett szét, időnként egymás ellen is fellépve¹⁷, sokszor minimális, akárcsak regionális koordináció nélkül. Ez a reakció egy hosszú távú, jóval nagyobb hatású ökológiai válság esetén az emberi jogokat és szolidaritást előtérbe helyező, a károkat minimalizáló koordinált fellépés helyett, az „ember embernek farkasa” világát hozhatja el.

Három dolgot ugyanakkor érdemes láttatni ennek kapcsán. Először is, ahogy arra például a Meteorológiai Világszervezet¹⁸ és Angela Merkel német kancellár is felhívja a figyelmet, a koronavírus okozta gazdasági visszaesés nem helyettesítheti a klímaváltozás elleni intézkedések következetes folytatását, különös tekintettel arra, hogy nem is látjuk pontosan a jelenlegi gazdasági visszaesés hatásait. Ezen felül az európai zöld szektor is felhívással fordult az Európai Unióhoz és a tagállami kormányokhoz, hogy a járványt követő élénkítő csomagok a gazdaság zöldítésére és „jövő-állóságára” kell, hogy koncentrálnak¹⁹. Ahogyan fentebb jeleztük, egyszerre kell tehát az intézkedések hatásaiból levonható esetleges tanulságokat felhasználni a jövőbeli kibocsátás-csökkentési intézkedések tervezéséhez, de emellett ki kell használni a gazdasági újraindítás kényszerének lehetőségét, hogy új szintre emelve folytassuk a megkezdett és továbbra is szükséges kibocsátás-csökkentési és alkalmazkodási szakpolitikákat. Ez persze egyáltalán nem lesz egyszerű, ha egyáltalán bekövetkezik mert látszólag és a valóságban is könnyen lesz szembe helyezhető egy klasszikus, gyors eredményeket hozó, a leállt szennyező iparokat ismét felpörgetni akaró gazdaságpolitikai válasz az átgondoltabb, esetleg nem a rögtöni „visszapattanást” eredményező intézkedésekkel. Miközben ennek a lehetőségnek az elmulasztása visszaállítaná a gazdaságokat arra a kibocsátási útra, amelynek az eltérítése oly fontos és kívánatos lenne már hosszú idő óta az emberiség jövője érdekében.

A másik, ami kiemelendő, hogy a járvány jól érzékelteti a kívánt kibocsátás-csökkentés mértékéhez szükséges életmódbeli változtatások volumenét az egész világon. Vajon mennyire lenne hajlandó elviselni a globális társadalom, ha nem is ugyanilyen, de hasonló hatású változtatásokat kellene elviselnie az ökológiai katasztrófa elkerülése érdekében? Ez az a kérdés, amelyet elkerülhetetlenül fel kell tennünk, ha komolyan gondoljuk a globális karbonsemlegesség legkésőbb 2050-re való eléréséhez szükséges változásokat az elkövetkező 30 évben²⁰. Annak ellenére ugyanis, hogy időről időre jelennek meg optimistább

¹⁴ <https://time.com/5813778/coronavirus-climate-success/>

¹⁵ <https://www.iea.org/commentaries/put-clean-energy-at-the-heart-of-stimulus-plans-to-counter-the-coronavirus-Crisis>

¹⁶ <https://foreignpolicy.com/2020/03/27/coronavirus-pandemic-shows-why-no-global-progress-on-climate-change/>

¹⁷ <http://www.rfi.fr/en/europe/20200402-china-coronavirus-face-mask-france-stolen-us>

¹⁸ <https://public.wmo.int/en/media/news/economic-slowdown-result-of-covid-no-substitute-climate-action>

¹⁹ <https://mailchi.mp/21adba7fe87c/aec2019-urban-mobility-v2x-speakers-other-avere-events-521538?e=ac15a9e7f5>

²⁰ <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30797/EGR2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

forгатókönyvek ennek elérhetőségéről²¹, nehéz lenne elvitatni, hogy a politikai elköteleződés, az abból fakadó helyes szakpolitikai döntések, a magánszektor megfelelő bevonása és a technológiai fejlődés mellett a társadalmi szokások is alapvetően befolyásolják a kibocsátások alakulását, ahogyan erre az IPCC is felhívja a figyelmet.²²

Harmadszor, érdemes lesz az úgynevezett „decoupling”²³ jelenség nyomon követése. Az világosan látszik, hogy „lefelé” továbbra is szoros az összefüggés a gazdasági visszaesés és a kibocsátások alakulása között, ahogyan arra fentebb utaltunk, illetve ahogyan azt az adatok is mutatják. Az, hogy „felfelé” hogyan alakul ez az összefüggés, kétségtelenül változóban van. Vannak pozitív példák, ahol sikerült elválasztani a két görbét egymástól hosszabb távon is.²⁴ A válság utáni időszak azonban ismét kérdőjeles e tekintetben. Az i) pontban felvetett „nagy” kérdések kinyitásától nem függetlenül a következő időszak kiemelt esélyt kínál arra, hogy az ún. „zöld” vagy „alacsony kibocsátású” növekedés megvalósíthatóságát megmutassa.

Összegezve tehát, a korábbi rossz tapasztalatok alapján félő, hogy a gyors visszapattnás igénye a legutóbbi válságkezeléshez hasonlóan ismét nagy kibocsátás-növekedéshez vezet. Ráadásul ez a válság sűrítve megmutatja, melyek az eredményes éghajlatvédelmi akciók legnagyobb akadályai. Kellő átgondoltság híján a világ ugyanolyan, vagy akár „még lehetlenebb” kibocsátási pályára kerülhet vissza, tekintettel arra, hogy a kibocsátáscsökkentésre rendelkezésre álló ablakperiódus egyre szűkebb. A kibocsátási pályákat időlegesen átírja ugyan a gyors gazdasági visszaesés, de ez nem jelent radikális változást a korábbi aggasztó trendekben, így a mitigáció további folytatása nem mellőzhető, sőt még fokozottabban kell azt folytatni, kihasználva a válság miatti irányváltás lehetőségét. A gazdaságélénkítő programoknak a „zöld” vagy „tiszta” növekedést alapelveként rögzíteniük kell. Minden eszközt meg kell tehát ragadni, hogy építve a most szerzett tapasztalatokra végre tényleg egy nem kibocsátás-intenzív gazdasági „helyreállítás” valósulhasson meg.

²¹ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0306261920303603>

²² https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_report_LR.pdf

²³ <https://cicero.oslo.no/no/posts/klima/can-we-decouple-out-of-the-climate-crisis>

²⁴ <https://www.wri.org/blog/2016/04/roads-decoupling-21-countries-are-reducing-carbon-emissions-whilegrowing-gdp>

Specifikus beavatkozási lehetőségek

i) Dedikált tanácsadó testület mielőbbi összehívása

Ahhoz, hogy a fentebb felvetettek szerint a válságkezelés ne csak gazdasági, hanem társadalmi és „zöld” szempontokat is megfelelően figyelembe vegyen, érdemesnek látszik egy több területről érkező szakértőkből álló dedikált tanácsadó testület felállítása. Erős politikai felhatalmazás alapján a testületnek az kell, hogy legyen a mandátuma, hogy figyelembe véve a nemzetközi és hazai fenntarthatósági szakirodalomban, szakpolitikákban, stratégiákban lefektetetteket, és alaposan elemezve az egyes szektorokat ért hatásokat (amelyek rendkívül különböző mértékűek lesznek²⁵), olyan gazdaságélénkítő eszközök alkalmazására tegyen javaslatokat, amelyek kihasználva a válság adta újragondolási lehetőségeket egy valóban fenntartható pálya felé mozdítják a gazdasági folyamatokat. Ez a testület egy előképe is lehet, illetve kutatási feladatot is adhat az MNB által felállítani tervezett fenntarthatósággal foglalkozó intézetnek. A testület pontos összetételének kérdése további megfontolás tárgya, de a tagok közé javasolt beválasztani az „alternatív”, fenntarthatóságra épülő közgazdaságtan szakértőit, valamint a társadalomtudományok és a civil szervezetek képviselőit is.

ii) A gazdasági újraindulásra költött (köz)pénzek célrendszerének meghatározása és szigorú feltételek teljesítéséhez kötése

A XX. század eleje óta bevett gazdasági válságkezelési mód az állami források „bevetése” a kereslet növelése érdekében.²⁶ Úgy tűnik, hogy ezt a receptet követi az országok többsége ezúttal is, óriási forrásokat mozgósítva.²⁷ Az ENSZ a fejlődő országok részére is hatalmas összegek tart szükségesnek a kilábaláshoz.²⁸ Magyarország Kormánya is bejelentette a gazdasági válságkezelés kapcsán eddig hozott intézkedéseit.²⁹ Azonban ezen összegek nem megfelelő célokra, vagy módon történő elköltése óriási „ziccerek” kihagyását jelenti a fenntarthatóbb gazdasági pálya felé mozdulás érdekében. Alapvetően fontos tehát, nyilvánvaló összefüggésben a i) pont alatt létrehozandó testület ajánlásaival, hogy a közpénzeket megfelelően beazonosított célrendszer és feltételrendszer mentén használják fel. A cél és feltételrendszer meghatározására javaslatot tehetne a fenti testület.

iii) Új, dedikáltan a gazdaságzöldítésre költhető források generálása

Fontos lesz megvizsgálni, hogy a kibocsátások csökkenésével meredeken zuhanó EU ETS kvótaárak hogyan fogják befolyásolni az érintett ágazatokat és a kvótaeladásból származó, „gazdaságzöldítésre” rendelkezésre álló állami forrásokat. Az utóbbiak csökkenése miatt különösen szükség lehet új, dedikált források bevonására. Ezért a Kormány által már eldöntött

²⁵ https://index.hu/gazdasag/2020/04/05/mindossze_66_szazalekon_porog_az_europai_gazdasag/

²⁶ <http://valasz.hu/itthon/roosevelt-es-a-new-deal-5258>

²⁷ Lásd pl.: <https://www.aa.com.tr/en/americas/us-senate-passes-2-trillion-covid-19-aid-package/1779928#> vagy <https://kcrwberlin.com/2020/03/germany-passes-750-billion-euro-aid-package-to-save-economy-amidcoronavirus-crisis/> vagy <https://dailynewshungary.com/poland-announces-economic-package-as-covid-19-cases-top-1000/ stb>.

²⁸ <https://news.un.org/en/story/2020/03/1060612>

²⁹ <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/hirek/amennyi-munkahelyet-a-virus-tonkretesz-annyit-kellentrehozni>

zöld államkötvény³⁰ kibocsátási feltételeit újra kell gondolni minél előbb el kell kezdeni azok értékesítését.

iv) Az egyéni, munkahelyi, állami stb. szinten szerzett tapasztalatok levonása, összegzése és jövőbeli alkalmazása egy alacsonyabb kibocsátású társadalmi és gazdasági működés érdekében

Az élet különböző területein olyan (kényszer)tapasztalatok születtek, amelyek értékelésre érdemesek hosszabb távú kibocsátás-csökkentési szempontból is. Javasolt ezeket először is összegyűjteni, majd rendszerezni aszerint, hogy melyek és hogyan alkalmazhatóak hosszabb távon is, és milyen mértékben járulnak hozzá egy fenntarthatóbb működéshez. Ezen értékelés alapján akár pozitív vagy negatív ösztönzők, illetve szabályozási javaslatok is születhetnek a későbbiek során.

A teljesség igénye nélkül egy pár értékelésre javasolt terület:

- **A közlekedési szokások** újraértékelése a volumen csökkentése, és a helyettesíthető utazások elkerülése érdekében, valamint a járvány alatt fellendült „zöldebb” közlekedési módokat hullámára építve fel kell gyorsítani a kerékpáros infrastruktúra fejlesztést;
- **otthoni munkavégzés, távmunka, részmunkaidő** nagyobb ösztönzése és akár adókedvezményekkel stb. támogatása: ezen javaslatok mind a cégek, mind a munkavállalók, mind a környezet számára előnyökkel járnak. További személyeket vezethetnek a munkaerőpiacra (sérült emberek, kisgyermekesek, etc.), illetve a kevesebb utazással, erőforrás felhasználással környezetvédelmi szempontból is előnyösek;
- **beszerzési utaknak** (pl. élelmiszer-beszerzés) még inkább a helyi termékek felé irányítása: A helyi, Magyarországon termelt, közvetlenül a termelőtől beszerezhető élelmiszer beszerzésének elősegítése, támogatása, népszerűsítése a megbízható, egészséges és alacsony kibocsátással elérhető ellátás érdekében;
- **digitalizáció és kommunikáció** (pl. elektronikus ügyintézés, távoktatás) fejlesztése: Észtország példája is kiválóan bemutatja, hogy milyen gazdasági előnyökkel jár a megfelelő szintű digitalizáció. A digitális ügyintézés csökkenti az állami szektor humán erőforrás-igényét, növeli az állam pozitív megítélését a polgárok részéről az egyszerűbb ügyintézés által, illetve támogatja a vállalkozások alapítását, csökkenti az ügyintézés idejét stb. Ezen felül a kevesebb utazás, irodák fenntartása környezetvédelmi szempontból is előnyös. A gazdaság számára is javasolt a sokkal több „online” kommunikáció és tevékenységvégeztés, amihez már rendelkezésre állnak, de fejleszthetők is további platformok, funkciók;
- a **készpénz használat** kapcsolatos tevékenységek (pl.: előállítás, szállítás, őrzés stb.) nem elhanyagolható ÜHG kibocsátást is eredményeznek. A készpénz egyre nagyobb kiszorítása ráadásul gazdaságfehérítő hatású is, emellett a járvány megmutatta, hogy néha akár egészségügyi kockázata is lehet. Ezért fel kell gyorsítani a készpénzhasználat visszaszorítására irányuló törekvéseket;
- **zöld energia még nagyobb támogatása**: a megváltozott energiafogyasztási szokások lehetőséget nyújtanak a zöldenergia támogatására. Az április 5-i adatok szerint sosem volt még

³⁰ https://www.kormany.hu/download/9/d4/c1000/ITM_Klima_es_Termeszenvedelmi_Akcioterv.pdf#!DocumentBrowse

ilyen magas a megújuló energiaforrások aránya a magyar energiatermelésben.³¹ A megújuló energia ráadásul bármilyen külső válság esetén ugyanúgy korlátlanul rendelkezésre áll, ráadásul az „ára” sem változik a gazdasági folyamatok fényében, hiszen ingyenes erőforrásokról van szó;

- a **körkörös gazdaságra** történő átállás nagyobb támogatása: Az Európai Bizottság 2020. március 11-én mutatta be új körkörös gazdasági cselekvési tervét, amely 35 jogszabályjavaslatot tartalmaz a gazdaság zöldítésére és körköröségének erősítésére. A gazdasági újraindulás támogatása során ajánlott már ezen javaslatokat figyelembe venni és ezek mentén alakítani a támogatási programokat;

- Az **Európai Zöld Megállapodás** (EU Green Deal)³² figyelembevétele és kihasználása: a Bizottság által bemutatott javaslatcsomag célja az európai gazdaság karbonsemlegességének elérése 2050-re. Ajánlott a csomagban foglaltak figyelembevétele a gazdasági élénkítő csomagok kialakítása során, mivel jelentős forrásokat fog mozgósítani az elkövetkező időszakban, illetve új szabályokat is tartalmaz a jövőre nézve. 10 európai klímaminiszter által közzétett felhívás arra kéri a Bizottságot, hogy a Zöld Megállapodást használja keretstratégiaként a gazdasági talpra álláshoz.³³

v) A gazdasági szerkezet és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok újraértékelése

Nem is annyira a háttérben sejlik fel a lokalitás-globalitás ellentéte ezekben a hetekben. Ahogy fentebb utaltunk rá, a válság mélyülése során szinte teljesen szétesett a globális, de még az európai uniós együttműködés is az országok között, és mindenki „magára maradvá” próbálta legjobb tudása szerint kezelni a hatásokat. Ebből több tapasztalat is levonható. Az egyik ilyen, hogy az Európai Uniónak az ésszerűség határain belül törekednie kell a lehető legnagyobb önellátási képességre, legalábbis az alapvető szükségletek tekintetében (élelmiszer és víz, energiaellátás, alapvető infrastruktúra (pl.: egészségügyi felszerelések) stb.). Angela Merkel német kancellár ilyen jellegű javaslatot mutatott be az egészségügyi felszerelések terén. Érdemes lesz az ilyen európai szintű törekvések figyelemmel követése és a hozzájuk történő mihamarabbi csatlakozás. Ez a törekvés ugyanakkor szinergiákat mutat a fenntarthatóbb gazdasági működéssel is. Ezt jól mutatja például a megújuló energiák lokális elérhetősége vagy a helyi mezőgazdasági termelés jóval kisebb szállítási igénye. Válságos időkben felmerül tehát az a kérdés, hogy az Európai Unió gazdasági szerkezete és ezzel összefüggésben a nemzetközi gazdasági kapcsolatai (pl. mit és milyen mennyiségben exportál, szorul importra) mennyiben szolgálja azt, hogy globális méretű gazdasági nehézségeket át tudjon vészelni.

vi) Állandó modellező egység felállítása a globálisan bekövetkező események begyűrűzésének elemzésére, felkészülésre

A mai világban talán a legmeghatározóbb megatrend az, hogy minden egyre összetettebbé, ezáltal kiszámíthatatlanabbá válik.³⁴ Az egyre inkább összekötött emberi társadalomban hirtelen és előre nem tervezhetően bekövetkező társadalmi és gazdasági jelenségek pillanatok

³¹ https://energiabox.blog.hu/2020/04/07/soha_nem_volt_ekkora_megujulos_termeles_magyarorszagon

³² https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf

³³ <https://www.climatechangenews.com/2020/04/09/european-green-deal-must-central-resilient-recovery-covid-19/>

³⁴ https://www.ted.com/talks/ian_goldin_navigating_our_global_future#t-92491

alatt óriási hatást gyakorolnak az egész világra. Elengedhetetlen tehát, hogy egy ezzel foglalkozó, a világban zajló legkülönbözőbb folyamatokat figyelő és elemző szervezet, egység, csapat folyamatosan dolgozzon és a lehető leghamarabb intézkedési javaslatai legyenek, mert bizonyos esetekben napok vagy órák is számíthatnak. Ilyen jellegű kutatások korábban folytak az azóta már átalakult Pallas Athéné Innovációs és Geopolitikai Alapítványon belül. Megfontolandó az MNB Alapítványok összeolvadása után működő Pallas Athéné Domus Meriti Alapítvány munkája során ilyen kutatómunka folytatása, illetve a gazdaságzöldítésében rejlő kitörési lehetőségek kutatása. Az utóbbi esetén mi is nyitottak vagyunk a klímaváltozás okozta gazdasági, társadalmi, biztonságpolitikai veszélyek és lehetőségek vizsgálatában történő együttműködésre.

Összegzés

A sokak által hangoztatott közhelyet, hogy a COVID-19 járvány miatti gazdasági válság egyben lehetőséget is teremt egy „jobb” működésre való átállásra valósággá is kell váltani, az „magától” nem fog megtörténni. A válság adta lehetőség nem lesz sokáig „nyitva”, a régi reflexek működni fognak és a „bármire” felhasználható források azok szerint lesznek elkölve. Komoly veszély a 2008-as válság után tapasztalt kibocsátásintenzív „helyreállítás” megismétlődése. Ha nem teremtünk tehát alkalmat a jelenlegi gazdasági működés újraértékelésére, a járvány által szerzett (kényszer) tapasztalatok kellő értékelésére és azok hasznosítására, és az átmenetileg csökkenő kibocsátások ellenére nem még több fenntarthatóságra, alacsonyabb kibocsátásra irányuló szakpolitikákat fogadunk el, akkor ez a lehetőség semmivé válik és a régi kihívások még fenyegetőbbben tornyosulnak majd előttünk. Ráadásul bebizonyosodott egyrészt, hogy magának a járványnak a kialakulása és elterjedése is összefügg a jelenlegi fenntarthatatlan folyamatokkal és a jövőben még sűrűbben kialakulhat hasonló, ha nem változtatunk, másrészt az is, hogy a védekezés során kényszerből alkalmazott megoldások jelentős része (a felesleges utazások csökkentésétől, a helyi ételkészítés fokozottabb fogyasztásán át a kerékpározásra való átállásig) biztonságosabb, egészségesebb és ezáltal teljesebb életet tesz lehetővé. Itt az ideje ezek „békeidőben” való használatának jelentős ösztönzésére. Eljött az ideje továbbá a zöld vagy tiszta növekedésnek is, be kell bizonyítani, hogy a „zöld” munkahelyek a válság által megszüntetett, kevésbé fenntartható tevékenységek helyére tudnak lépni. Végül, de nem utolsó sorban ugyanakkor minden eddiginél komolyabban kell venni a felkészülést is ilyen, vagy még súlyosabb globális kihívások bekövetkezésére, mert a világ egyre komplexebbé válásának bizony az is következménye, hogy egyre kiszámíthatatlanabb válság érkehetnek a legváratlanabb pillanatokban és módokon. Tehát minél előbb világos politikai elköteleződésre és az abból következő cselekvésre van szükség, ami a gazdaságnak és a társadalomnak is egyértelmű irányt szab a helyreállítás kijelölt útja tekintetében és megfelelően támogatja is azt. A most ledőlt LEGO kockákat sokkal több zöld elemből kell újraépítenünk.

Green Policy Center
Budapest, 2020